

MAREK JAKOUBEK: VOJVODOVO – HISTORIE, OBYVATELSTVO, MIGRACE

Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2012. ISBN 978–80–7325–292–2. 199 s.

Marcela Brabačová

Dnes už známá a systematicky zkoumaná česká obec Vojvodovo, založená v roce 1900 v Bulharsku, se zdá být „životním“ tématem Marka Jakoubka. Od roku 2010 byly vydány již tři autorské monografie věnované této vesnici a jejím obyvatelům (kromě recenzovaného díla to jsou Jakoubek: *Vojvodovo. Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno, 2010; Jakoubek: *Vojvodovo – kus česko-bulharské historie*. Brno, 2011 a Budilová: *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenování u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno, 2011). Nyní máme před sebou autorův další tvůrčí počín týkající se této obce, resp. jejích obyvatel. Jak sám autor píše v úvodu, navazuje tato publikace na předešlá díla, čtenář by se tedy měl seznámit alespoň s historií obce a se základními fakty, aby souvislostem zde uváděným rozuměl.

Je ale zřejmé, že autor se obrací především k jemu známým čtenářským obcím, na straně jedné jde o studenty a badatele, na straně druhé o pamětníky z Vojvodova a jejich potomky. Pro ně je tedy tato publikace určena především, členové těchto skupin jsou schopni propojovat zde popisované události a jevy s dříve zmíněnými a kompletovat tak své vědění o vzorové (jak ji označovalo okolní obyvatelstvo) české obci Vojvodovo v Bulharsku. Ti ostatní by se k podobnému poznání mohli nechat pozvat, patnáct let výzkumu obce, jejíž historie není delší padesáti let, slibuje dostatečně hluboký vhled a bohatství detailů. Ale není to jen historie. „Vojvodovo žije,“ říká autor, „při každém setkání vojvodovské »staré gardy« a stejně tak v potomcích Vojvodovanů, kteří svoje kořeny a původ nenechávají upadnout v zapomnění.

Kolekce komentovaných materiálů začíná v první kapitole příběhem Ljubomira Stojanova. Jeho matka i babička byly vojvodovské Češky, on sám ve Vojvodovu ale nikdy trvale nežil a česky se nikdy nenaučil. Navzdory jeho původu se tedy

jedná o pohled na komunitu Vojvodova a její život zvenčí. Obsah jeho příspěvku vysvětlí čtenáři původ záměny vojvodovských Čechů za banátské Bulhary a také tu skutečnost, že to bylo náboženství, které v Bulharsku nejvíce ovlivňovalo stýkání mezi Čechy a Bulhary.

Hlavní roli v druhé kapitole hraje komparace dvou biografii vojvodovských Bulharů, v době odchodu Čechů z obce čtrnáctileté Rajny Janevy (roz. Gizdaški) a tehdy třicetiletého Toška Stančeva. Vzpomínky s pozitivním emotivním laděním se týkají období, kdy v obci žilo na 120 českých rodin. Srovnáním obou vyprávění je čtenáři předkládán rozdílný názor ve výkladu vzájemného vztahu Čechů a Bulharů, vyjasnění důvodů vedoucích k odlišnostem je pak dalším střípkem vojvodovské mozaiky.

Dominujícím textem třetí kapitoly je dílo autorky, která ve Vojvodovu nikdy nežila, ba co víc, nikdy ho ani nenavštívila. Tato skutečnost ovšem vyprávění neubírá na ceně, vypravěčka je totiž dcerou prvního českého učitele ve Vojvodovu,

Jana Findeise. Její krátký exkurz do minulosti ožívuje hlubokou religiozitu Vojvodovanů. Učitelé bez vyznání mezi sebe Vojvodované přijímali jen těžko, posléze si však jejich důvěru získal a stal se tím, kdo k hluboké víře přidal i národní povědomí. Jeho vliv v tomto směru způsobil, že po druhé světové válce většina Čechů ve Vojvododu vyslyšela volání republiky po návratu krajanů.

Čtvrtá kapitola na svém začátku slibuje představit nový pramen, což je v bohaté vojvodovské dokumentaci odvážné tvrzení. Definovány jsou v této kapitole příčiny reemigrace do ČSR – nedostatek půdy z důvodu přibývajících populace, vzhledem k endogamii Čechů omezený sňatkový trh a v neposlední řadě počínající kolektivizace bulharského zemědělství. Reemigrace měla svůj postupný průběh, hromadnému stěhování předcházela výprava několika vyslanců obce do Prahy. Ta zkoušela dojednat a zajistit ty nejlepší podmínky pro všechny ostatní. Příspěvek, který této kapitole sloužil jako pramen, je dílem jednoho z účastníků výpravy, Petra Dobiáše. Popsal průběh cesty, místa i osoby, se kterými se delegace setkala, a také výsledek celé výpravy. Podstatný je fakt, že událost byla doložena i záznamem vyhotoveným na ministerstvu zemědělství. Ten se objevil v publikaci H. Noskové a J. Váchové *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska* (Praha 2000). Oboustranné pramenné doložení je u událostí podobného charakteru poměrně vzácné, proto je součástí edice i druhý pramen.

Prolomení ticha, to je název páté kapitoly, kterou Jakoubek považuje za zlomovou. Svým obsahem se totiž vymyká ze všech dostupných memoárových textů. Odhaluje v písemné podobě tajemství, které v ústním podání už odhaleno bylo, pouze ale v úzkém kruhu vojvodovských pamětníků a spřízněných osob. Text je dílem autora náležejícího k nejmladší generaci vojvodovských reemigrantů (v době přesunu mu bylo sedm let) a narušuje uni-

sono hlasů, vzpomínajících na „naše Vojvodovo“ jen pozitivně. Jeho zveřejnění proto autor publikace pečlivě zvažoval. Ke kladnému rozhodnutí dospěl z prostého důvodu, tento angažovaný text z okruhu samotných Vojvodovanů je veden především snahou o revizi a doplnění stávajících popisů Vojvodova a jako takový, i přes svůj výbušný obsah, zveřejněn být musí. A tak se dozvídáme o utajované odvrácené tváři soužití ve „vzorné“ obci, o letitém protestu proti kazateli a jeho podání víry i o odporu, na který se nakonec lidé vzdali. Způsob, kterým situaci vyřešili, ovšem poškodil pověst některých Vojvodovanů, a tak popis událostí s detaily nutnými k jejich pochopení je vlastně pozdní spravedlnost, které se jim dostává.

Je jisté, že téměř sto let stará událost stále není zapomenutá a jakkoli by se mohlo zdát, že její zveřejnění poškodí doposud vytvářený a předkládaný obraz obce, je tomu právě naopak. Autor zachoval potřebný odstup, přesto však projevil hluboké porozumění a účast. V jeho textu Vojvodovo ožívá skutečnými lidmi, křivdy a odplaty jsou stejné jako všude jinde a i Vojvodované měli své pády, nejen vrcholy. Tento text je významným přínosem k poznání religiozity ve Vojvodovu a jak podotýká Jakoubek, i bez specializované terminologie vykazuje kvalitu, která si nijak nezadá s texty školených badatelů.

Poslední kapitola tvoří edice vzniklá na základě kartotéčních lístků Ivy Heroldové, pocházejících z jejího výzkumu nově osídlených obcí na Moravě v letech 1972–73. Tam měla příležitost vyslechnout vzpomínání na Vojvodovo v letech 1900–1950 od těch pamětníků, které už dnešní badatelé oslovit nemohou. V jejich vzpomínkách se objevuje opět „jiné“ Vojvodovo a zjevná odlišnost byla i důvodem k zařazení tohoto pramene. Ivu Heroldovou není třeba příliš představovat, její práce je, jak doufáme, dostatečně známá i čtenáři v etnologii jen mírně zorientovanému. Zmíněná

složka s devadesáti čtyřmi kartotéčnými lístky, pořízenými v průběhu výzkumu a sloužícími jako pramen této kapitoly, je uložena v archivu Etnologického ústavu AV ČR. Heroldová zmiňované informace ve svých publikacích nikdy nepoužila. Jakoubek o charakteru záznamů na lístcích mluví jako o skrytém zázemí bádání, které se ve výstupu z výzkumu obvykle neobjevuje. Z celého archivního korpusu je padesát šest lístků věnováno přímo vojvodovské tematice. Jakoubek konstatuje, že pro většinu zainteresovaných badatelů je zde množství hodnotných, v mnoha případech až unikátních informací, které není možné v rámci jedné kapitoly zhodnotit, a představuje proto pouze některé z nich.

Závěrem řekněme, že kniha nabízí více perspektiv. V jedné z nich vidíme další část vojvodovské historie, potkáváme nové mluvčí, seznamujeme se s novými fakty. Pokud změníme úhel pohledu, držíme v ruce pramen sdělující nám mnohé o svém autorovi. Jakoubek zde krátce zmiňuje své badatelské začátky. Z poznámek v textu lze dovodit, jak významně Vojvodované zasahují do života jeho i jeho rodiny. O rozměru spojení badatele se subjektem jeho zájmu se zatím můžeme dohadovat. Snad se podrobnější informace jednou objeví,

přínejmenším jako doklad o významu a podstatě dlouhodobého terénního výzkumu. Už v této chvíli je zřejmé, že právě délka výzkumu vytváří důvěrné vztahy a ty jsou pak klíčem odemykajícím cestu k poznání.

Vědecký text s uvedením zdrojů, komentářem postupu sběru dat, s ukotvením získaných poznatků ve struktuře dosud zjištěného se následným spojením s „memoárovými“ texty stává kompletní výpovědí zalidňující popisované dějiny konkrétními lidmi. Studenti zde naleznou aktuálně pojatou práci antropologa, který nejen, že je ve svém textu zřetelně přítomen, navíc je jeho *etický* pohled průběžně korigován a usměrňován *emickým* pohledem „domorodce“. Jakoubkův přístup k Vojvodovu se podobá práci archeologa, skládajícího střípky mozaiky, jeho „archeologie“ vojvodovských životů je stejně důkladná, pracná a pohlcující. V jisté chvíli dokáže odstoupit z důvěrných svazků a zaujmout pozici tlumočnicka, stále se však potýká s otázkami, zda říkat všechno, či jen něco, a jak. Jakým způsobem, aby výsledná práce odpovídala představám? A čí představy by to měly být především? Pozorný čtenář tyto úvahy mezi řádky publikace najde.